

Το έτος 2014 αποτελεί για το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού ορόσημο, καθώς συμπληρώνονται είκοσι χρόνια από τότε που άνοιξε για πρώτη φορά τις πύλες του στο κοινό της πόλης μας, και όχι μόνον, με την πρώτη του περιοδική έκθεση. «Βυζαντινοί Θησαυροί της Θεσσαλονίκης. Το ταξίδι της επιστροφής» στις 11 Σεπτεμβρίου του 1994. Η έκθεση αυτή σηματοδοτούσε ακριβώς την επιστροφή των βυζαντινών αρχαιοτήτων στις 14 Ιουνίου 1994, οι οποίες επαναπατρίστηκαν μετά από περίπου 80 χρόνια παραμονής τους στην Αθήνα, στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, όπου είχαν μεταφερθεί το 1916. Στο πλαίσιο του επετειακού αυτού εορτασμού το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού διοργανώνει μια σειρά δράσεων υπό τον γενικό τίτλο, «20 χρόνια από το Ταξίδι της Επιστροφής, 20 χρόνια Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού» με ειδικά σχεδιασμένο λογότυπο. Πρώτη δράση αποτελεί η έκθεση, την οποία εγκαινιάζουμε σήμερα με τον τίτλο «**Εκ Θεσσαλονίκης Φως**», και η οποία φιλοξενείται στην πτέρυγα περιοδικών εκθέσεων «Κυριάκος Κρόκος». Με την έκθεση αυτή τιμούμε τη βυζαντινή Θεσσαλονίκη, ως το σημαντικότερο πολιτικό, οικονομικό, πνευματικό και καλλιτεχνικό κέντρο μετά την Κωνσταντινούπολη, στο ευρωπαϊκό τμήμα της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Την πόλη, στην οποία μετά την απελευθέρωσή της, διατάσσεται το 1913, από τον τότε Γενικό Διοικητή Μακεδονίας Στέφανο Δραγούμη, να ιδρυθεί «Κεντρικόν Βυζαντινόν Μουσείον». Την ίδια χρονιά ο καθηγητής βυζαντινής τέχνης και αρχαιολογίας Αδαμάντιος Αδαμαντίου υποβάλλει υπόμνημα «περί ιδρύσεως και οργανώσεως Κεντρικού Βυζαντινού Μουσείου εν Μακεδονία», αναπτύσσοντας τους λόγους, για τους οποίους «η πόλις του Κεντρικού Βυζαντινού Μουσείου πρέπει να είναι η δευτέρα πρωτεύουσα της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, η επίσημος μεσαιωνική πόλις της Θεσσαλονίκης». Η συμβολή της Θεσσαλονίκης των μέσων βυζαντινών χρόνων με την πνευματική, καλλιτεχνική και πολιτιστική της παραγωγή γενικότερα, από τον 9ο αι. κ.ε., είναι καθοριστική για την ακτινοβολία του Βυζαντίου στον τότε γνωστό κόσμο και ιδιαίτερα στους βαλκανικούς λαούς. Την εποχή αυτή η πόλη της Θεσσαλονίκης ανέθρεψε τους αδελφούς Κωνσταντίνο - Κύριλλο και Μεθόδιο, τους φωτιστές των Σλάβων. Μέσα από την πρωτότυπη αυτή έκθεση, η οποία συμπίπτει χρονικά, κατά ευτυχή συγκυρία, με την Προεδρία της χώρας μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση αναδεικνύεται η καθοριστική συμβολή των Θεσσαλονικέων αδελφών στην επινόηση της σλαβικής γραφής, του γλαγολιτικού αλφαβήτου και την καθιέρωση του τρίτου επίσημου αλφαβήτου της σημερινής Ευρωπαϊκής Ένωσης, του κυριλλικού, στη συνακόλουθη διάδοση του Χριστιανισμού, του βυζαντινού πολιτισμού και της

ελληνικής παιδείας στον κόσμο της σημερινής Κεντρικής Ευρώπης και όχι μόνον. Το Μουσείο μας πέρυσι συμμετείχε ενεργά στους εορτασμούς του έτους 2013 που ανακηρύχτηκε από το Δήμο Θεσσαλονίκης ως έτος αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου, με αφορμή τη συμπλήρωση 1150 χρόνων από την αποστολή τους στη Μεγάλη Μοραβία, με δύο φωτογραφικές εκθέσεις σε συνεργασία με τον Δήμο, τα Γενικά Προξενεία των Δημοκρατιών της Βουλγαρίας και της Σερβίας, το Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας και με τη συνδιοργάνωση ενός Διεθνούς Συνεδρίου που πραγματοποιήθηκε στα δύο αμφιθέατρα του Μουσείου μας. Η μία εκ των δύο εκθέσεων «Το φως των Γραμμάτων», που δημιουργήθηκε από το Ινστιτούτο Πολιτισμού του Υπουργείου Εξωτερικών της Βουλγαρίας και το Κέντρο Σλαβικών και Βυζαντινών Μελετών, Ίδρυμα Elena και Ivan Dujčev φιλοξενείται και σήμερα στον άνω όροφο της πτέρυγας περιοδικών εκθέσεων. Παρουσιάζει μια σειρά από τα σημαντικότερα διακοσμημένα χειρόγραφα που χρονολογούνται από τον 10ο έως τον 17ο αιώνα, γραμμένα στο γλαγολιτικό και κυριλλικό αλφάβητο και φυλάσσονται σε διάφορα μουσεία και πολιτιστικά ιδρύματα του κόσμου. Ο εμπνευσμένος τίτλος δείχνει ακριβώς τη σημασία του αλφαβήτου ως το φως που φώτισε κυριολεκτικά και μεταφορικά τον σλαβικό κόσμο και καθόρισε την εξέλιξη του πολιτισμού του. Αυτό το Φως προήλθε από τη Θεσσαλονίκη του 9ου αι. «**Εκ Θεσσαλονίκης Φως**» λοιπόν η έκθεση που εγκαινιάζουμε σήμερα.

Μέσα από έξι ενότητες και είκοσι υποενότητες, με πλούσιο εποπτικό και επεξηγηματικό υλικό, «φωτίζονται» η μεσοβυζαντινή Θεσσαλονίκη και ο εν πολλοίς άγνωστος 9ος αι., το πνευματικό και πολιτιστικό υπόβαθρο στην πόλη και την Κωνσταντινούπολη, η διπλωματική, ιεραποστολική και εκπολιτιστική δράση των αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου στους Σλάβους της σημερινής Κεντρικής Ευρώπης, καθώς και ο απόηχος του έργου τους μέσω της δράσης των μαθητών τους. Εκτός από το πλούσιο φωτογραφικό και εποπτικό υλικό, το οποίο λειτουργεί και ως έκθεμα, η έκθεση εμπλουτίζεται από επιλεγμένο αυθεντικό υλικό, περί τα 100 αντικείμενα, με προέλευση τις Συλλογές του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού, της 9ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, της 10ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων καθώς και της Συλλογής Γεωργίου Τσολοζίδη. Νομίσματα, σφραγίδες, κεραμικά, είδη ένδυσης και καλλωπισμού, αντικείμενα λατρείας και ευλάβειας, αρχιτεκτονικά γλυπτά, επιγραφές σε λίθο και σε πηλό, εργαστηριακά κατάλοιπα αναδεικνύουν πτυχές του

δημόσιου και ιδιωτικού βίου, της προσωπογραφίας, της διοίκησης, της τέχνης της περιόδου. Το μεγαλύτερο μέρος του υλικού αυτού παρουσιάζεται για πρώτη φορά στο κοινό και προέρχεται από πρόσφατες ανασκαφικές έρευνες. Ένας αριθμός αντικειμένων που απεικονίζονται φωτογραφικά προέρχεται από τη μόνιμη έκθεση του Μουσείου συνδέοντας τις δύο εκθέσεις, ενώ γενικότερα η περιοδική έκθεση που εγκαινιάζουμε, λόγω της θεματικής της, συνομιλεί και συμπληρώνει την 4η αίθουσα της μόνιμης έκθεσης, με τίτλο «Από την Εικονομαχία στη Λάμψη των Μακεδόνων και των Κομνηνών, αφιερωμένη στη μεσοβυζαντινή περίοδο.

Ο 9ος αι. με τον Θρίαμβο της Ορθοδοξίας το 843, μετά την εικονομαχική κρίση και την αποκατάσταση της βυζαντινής κυριαρχίας στην Ανατολή και τη Νότια Βαλκανική σηματοδοτεί την έναρξη μιας νέας εποχής, η οποία χαρακτηρίζεται από την αναγέννηση των γραμμάτων και της ελληνικής παιδείας, τον βυζαντινό ανθρωπισμό και την οικουμενική ιδέα του Βυζαντίου. Σ' αυτήν την αναγεννητική κίνηση δεσπόζει η μορφή του πατριάρχη Φωτίου και το σημαντικότερο επίτευγμά της θεωρείται το αποστολικό έργο των αδελφών Κωνσταντίνου - Κυρίλλου και Μεθοδίου. Ο εκχριστιανισμός των Σλάβων και των Βουλγάρων και η δημιουργία του σλαβικού αλφαβήτου αποτελούν το μεγαλύτερο κατόρθωμα του ελληνικού πνεύματος και της αναγεννημένης ορθόδοξης Εκκλησίας και εκφράζουν ακριβώς τις πολιτικές επιδιώξεις που κυριαρχούν την εποχή εκείνη στο Βυζάντιο. Η βυζαντινή, ανατολική ρωμαϊκή αυτοκρατορία δεν επιδιώκει μόνο να αποκαταστήσει με τη στρατιωτική της δύναμη τα παλαιά της σύνορα αλλά παράλληλα να διαδώσει σε νέους λαούς τον ελληνικό πολιτισμό και την ορθόδοξη χριστιανική πίστη - έργο που θα έχει τεράστιες πολιτικές και πολιτιστικές επιπτώσεις τόσο για την ίδια, όσο και για την εξέλιξη των νεοφώτιστων λαών. Μετά τη δημιουργία, στην αυγή του 9ου αι., μιας νέας αυτοκρατορίας στη Δύση, που διεκδικεί την κληρονομιά της Ρώμης, η πολιτική του Βυζαντίου στηρίζεται στον οικουμενισμό της ελληνικής παιδείας, στην ελληνική παράδοση και στην ορθόδοξη πίστη. Το βυζαντινό κράτος αναμορφώνεται σε μια αυτοκρατορία του ελληνικού έθνους. Με τη δημιουργία του σλαβικού αλφαβήτου η γλώσσα των Σλάβων εντάχθηκε μέσα στον κύκλο των γραφόμενων ευρωπαϊκών γλωσσών και έγινε δεκτή ως γλώσσα εκκλησιαστική. Ως τότε στη λειτουργία και στην Εκκλησία χρησιμοποιούσαν αποκλειστικά μια από τις τρεις γλώσσες που σύμφωνα με την ευαγγελική παράδοση θεωρούσαν ιερές: την ελληνική, τη λατινική και την εβραϊκή. Όπως παρατήρησε εύστοχα ο ακαδημαϊκός Διονύσιος Ζακυνθινός

«η βυζαντινή αυτοκρατορία»... «θυσιάσε τον οικουμενισμό της ελληνικής γλώσσας για να διατηρήσει την παγκοσμιότητα της παιδείας της». Σύμφωνα με τον ιστορικό Dimitri Obolensky, το χρέος των Σλάβων προς τους Θεσσαλονικείς αδελφούς είναι μεγάλο, διότι μια αποστολή που αποσκοπούσε αρχικά να κηρύξει τον Χριστιανισμό στο μοραβικό ιδίωμα κατέληξε στη γένεση ενός ολόκληρου σλαβικού πολιτισμού» γιατί έκανε προσιτούς στους νέους αυτούς λαούς τους θησαυρούς της ελληνικής παιδείας και του βυζαντινού πολιτισμού. Η ανάπτυξη της σλαβικής γλώσσας δημιούργησε τις προϋποθέσεις για την πνευματική χειραφέτηση των σλαβικών λαών και ο χριστιανισμός υπήρξε συντελεστής πολιτικής ενότητας στους Σλάβους και τους Βουλγάρους. Η σημασία αυτού του γεγονότος τονίζεται στην έκθεση με μια εντυπωσιακή κεντρική κατασκευή που αναπαριστά ένα υπερμεγέθες ειλητάριο, το οποίο κατέρχεται από την οροφή και ξετυλίγεται μπροστά μας με κείμενα γραμμένα στο γλαγολιτικό και κυριλλικό αλφάβητο λουσμένο στο Φως, το Φως των Γραμμάτων, το εκ Θεσσαλονίκης Φως.

Ευχαριστώ τις/τους

Δρ. Δέσποινα Μακροπούλου, Προϊσταμένη 9^{ης} ΕΒΑ

κ. Ιωάννη Κανονίδη, Προϊστάμενο 10^{ης} ΕΒΑ

κ. Μάτα Τσολοζίδη – Ζησιάδη, Συλλέκτρια

Δρ. Φαίδωνα Μαλιγκούδη, Ομότιμο Καθηγητή Α.Π.Θ.

Δρ. Lyudmil Vagalinski, Διευθυντή Εθνικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου και Μουσείου της Σόφιας για την άψογη συνεργασία στην υλοποίηση της έκθεσης,

την Αναπτυξιακή Α.Ε. του Δήμου Θεσσαλονίκης (κ. Σπύρο Πέγκα) και τη

Φιλόπτωχο Αδελφότητα Ανδρών Θεσσαλονίκης (κ. Θεόδωρο Δαρδαβέση) για την οικονομική υποστήριξη

τους συναδέλφους μου, τον συνεπιμελητή Παναγιώτη Καμπάνη, τους αρχαιολόγους Τάσο Αντωνάρα και Ηρώ Κατσαρίδου για την επεξεργασία της μουσειολογικής μελέτης, τον κ. Δημήτρη Βλάχο και την εταιρία «Πολύπτυχον» για το μουσειογραφικό σχεδιασμό και τα υπέροχα γραφιστικά, την αρχιτέκτονα Ευθυμία Παπασωτηρίου για τη μουσειογραφική εφαρμογή, τους συντηρητές μας Λάζαρο

Αποκατανίδη, Κυριάκο Μαθιό και Μάγδα Μουρατίδου, τον ζωγράφο μας Γιώργο Ασπρούδη για τα σχέδια, τους τεχνίτες μας Γιάννη Λαγό, Γιώργο Αλεξανδρή και Βασίλη Ρέμβο για τις κατασκευές και γενικότερα την τεχνική υποστήριξη, τους δικούς μας φωτιστές, τον Γιώργο Ζίγκα και τον Δημήτρη Ματζούκα, την μουσειολόγο Κατερίνα Μπιλιούρη για τις Δημόσιες Σχέσεις και τις συναδέλφους του Διοικητικού-Οικονομικού Βλασιάδου Αθηνά, Χριστίνα Γουδελή, Μαρία Λαμπριανού, Όλγα Μιχαλοπούλου, Σοφία Μουστακέα, Ευαγγελία Καγιά, Ελισάβετ Νικολαΐδου και Κική Χωτίδου και όλους εσάς που υποστηρίζετε με την προσέλευσή σας στις δράσεις του Μουσείου μας.

Επίσης ευχαριστίες για την παραχώρηση, διάθεση υλικού στους

Δρ. Irina Belyaeva, Αναπληρώτρια Διευθύντρια Έρευνας, Προϊσταμένη Τμήματος Χειρογράφων, Βιβλιοθήκη της Ρωσικής Ακαδημίας Επιστημών, Αγία Πετρούπολη

Δρ. Αναστασία Κουμούση, Προϊσταμένη 6^{ης} ΕΒΑ

Ιερά Μονή Ζωγράφου Αγίου Όρους, καθηγούμενο Αρχιμανδρίτη Αμβρόσιο

Fr. John M. Cunningham, Ηγούμενο Collegio di San Clemente, Ρώμη

κ. Νίκο Χαϊδεμένο, εκδόσεις Μίλητος

Εκδοτική Αθηνών

Dr. August Heuser, Diözesanmuseum Bistum Limburg

Δρ Αγαθονίκη Τσιλιπάκου

Διευθύντρια Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού